

TRỊ LIỆU HOẠT ĐỘNG CHO TRẺ CÓ NHU CẦU ĐẶC BIỆT Ở TRƯỜNG MẦM NON HÒA NHẬP

HOÀNG THU HIỀN*

Ngày nhận bài: 8/08/2016; ngày sửa chữa: 10/08/2016; ngày duyệt đăng: 11/08/2016.

Abstract: There are several intervention approaches for children with special needs in the nationwide as well in the world; however occupational therapy is considered as one of the effective ones used by interventionists to maximize children's potential capacity to participate in the daily living. This occupational therapy is mentioned in this article in term of perception, embedded goals and recommendations to enhance quality of inclusive education for children with special needs in inclusive kindergartens, Hanoi.

Keywords: Occupational therapy, objective, intervention; embedded, inclusive kindergarten.

1. Theo bản báo cáo của UNICEF (2015) về sự sẵn sàng cho giáo dục trẻ khuyết tật (TKT) nghiên cứu tại 8 tỉnh ở Việt Nam (hiện nay cả nước có 1,3 triệu TKT, trong đó có khoảng 66,5% trẻ đã nhập học), phần lớn phụ huynh có TKT đều có mong muốn đưa con vào học hòa nhập (HN) tại các cơ sở giáo dục công lập hoặc tư nhân. Tuy nhiên, thực trạng hiện nay, các cơ sở này vẫn chưa đủ điều kiện và năng lực để đáp ứng tối đa khả năng và nhu cầu của trẻ có nhu cầu đặc biệt. Nguyên nhân chủ yếu do các trường thiếu kĩ năng (KN) và kiến thức để hỗ trợ trẻ tiếp cận chương trình học. Cũng theo khảo sát của UNICEF ở 8 tỉnh thành thì có đến 65% giáo viên không được tiếp cận chương trình tập huấn về giáo dục hòa nhập (GDHN). Do vậy, TKT học HN nhưng chỉ mang tính hình thức, trẻ vẫn bị đứng ngoài lề trong môi trường HN [1].

Trị liệu hoạt động (TLHD) sẽ là một cách tiếp cận hữu hiệu hỗ trợ cho các giáo viên mầm non có thể tích hợp các mục tiêu can thiệp của từng cá nhân TKT vào trong các hoạt động sinh hoạt hàng ngày.

Trên cơ sở nghiên cứu “Chương trình khung thực hành TLHD” của Hiệp hội TLHD Hoa Kỳ (AOTA) [2], quan điểm TLHD của Hiệp hội TLHD Singapore, bài viết nêu lên quan điểm của mình về TLHD cho trẻ có nhu cầu đặc biệt; đối tượng sử dụng dịch vụ TLHD; những lĩnh vực và cơ sở làm việc của các nhà trị liệu. Bên cạnh đó, bài viết trình bày một số mẫu kế hoạch cụ thể tích hợp các mục tiêu can thiệp vào các hoạt động sinh hoạt hàng ngày của trẻ ở trường mầm non HN thông qua TLHD.

2. Một số vấn đề lí luận

2.1. **Khái niệm “TLHD”.** Hiện nay, ở các nước phát triển như Hoa Kỳ, Singapore và các nước châu Âu, TLHD đã được nghiên cứu và phát triển khá phổ

biến. Tại những nước này, bên cạnh các cơ sở giáo dục thực hiện các chương trình can thiệp và GDHN cho trẻ có nhu cầu đặc biệt, còn có các hiệp hội TLHD thực hiện các chức năng hỗ trợ, can thiệp trẻ có nhu cầu đặc biệt thông qua hoạt động hàng ngày. Thuật ngữ TLHD (occupational therapy) được xuất hiện và khá thống nhất trong cách tiếp cận can thiệp trị liệu giữa các nước kể trên.

Theo Hiệp hội TLHD của Hoa Kỳ (AOTA), TLHD được định nghĩa như sau: “*Là cách sử dụng liệu pháp hoạt động sống hàng ngày cho mỗi một cá nhân hay một nhóm người với mục đích tăng cường và giúp họ có khả năng tham gia thực hiện các vai trò, thói quen, công việc sinh hoạt thường ngày tại gia đình, trường học, nơi làm việc, ở các cộng đồng và các môi trường khác nhau. Nhà trị liệu sử dụng kiến thức của mình về mối quan hệ liên thân giữa con người với con người và sự tham gia của họ trong các hoạt động có ý nghĩa, cũng như tận dụng những bối cảnh/tình huống để xây dựng những kế hoạch can thiệp dựa vào hoạt động, nhờ đó có thể làm thay đổi hoặc làm phát triển những yếu tố cần thiết ở thân chủ như (các chức năng của cơ thể, cấu tạo cơ thể, các giá trị, niềm tin, và tinh thần) và các KN như (vận động, xử lí, và tương tác xã hội) để giúp thân chủ tham gia thành công vào các hoạt động trên. Các nhà TLHD quan tâm đến kết quả cuối cùng của sự tham gia và nhờ vậy họ có khả năng giúp cho thân chủ tham gia tích cực thông qua việc thích ứng và điều chỉnh môi trường hay các vật dụng trong môi trường khi cần thiết. Các dịch vụ TLHD cung cấp nhằm thực hiện chức năng, phục hồi chức năng, tăng cường sức khỏe và sự phát triển tốt cho thân chủ khuyết tật*

* Trung tâm Hợp tác phát triển Giáo dục Đặc biệt - Trường Cao đẳng Sư phạm Trung ương

hay không có khuyết tật. Những dịch vụ này bao gồm việc học tập và duy trì nhận biết công việc cho những ai có hay đang trong nguy cơ bị ốm, bị thương, bệnh tật, rối loạn, khiếm khuyết, khuyết tật, hạn chế hoạt động, hạn chế tham gia hoạt động [2].

Theo Hiệp hội TLHĐ của Singapore: “TLHĐ là một chuyên ngành chăm sóc sức khỏe sử dụng các hoạt động có mục đích cụ thể để giúp mọi người ở mọi lứa tuổi có thể tham gia vào các hoạt động trong cuộc sống hàng ngày và phòng tránh, giảm thiểu cũng như vượt qua được những ảnh hưởng của khuyết tật” [3].

Một số người cho rằng TLHĐ (trong tiếng Anh là: Occupational therapy - trị liệu công việc) chỉ dành cho người lớn bởi vì trẻ chưa phải ở độ tuổi làm việc. Tuy nhiên, công việc của trẻ được hiểu ở đây là chơi, học tập và tương tác xã hội. Các nhà TLHĐ có thể giúp trẻ có nhu cầu đặc biệt có thể học và sử dụng các KN phát triển quan trọng thông qua việc tích hợp các mục tiêu can thiệp vào các hoạt động hàng ngày của trẻ ở nhà, ở trường và nơi công cộng.

Như vậy, TLHĐ được hiểu là liệu pháp giúp trẻ có khả năng tham gia vào các hoạt động trong cuộc sống hàng ngày, có khả năng thực hiện các công việc nhờ đó trẻ có thể HN vào xã hội.

2.2. Đối tượng trẻ được TLHĐ. Theo Hiệp hội TLHĐ Hoa Kỳ, những trẻ như sau sẽ hưởng nhiều lợi ích từ TLHĐ như: bị thương tổn hay khiếm khuyết bẩm sinh; rối loạn xử lý giác quan; bị thương tổn ở não bộ hoặc tủy sống; khó khăn về học; tự kỉ/rối loạn phát triển lan toả; viêm khớp thấp ở tuổi thiếu niên; có vấn đề về sức khỏe thần kinh hay hành vi; xương bị gãy hay bị thương hoặc chấn thương chỉnh hình; chậm phát triển; các điều kiện sau phẫu thuật; bỏng; tật nứt đốt sống; cắt cụt chấn thương; ung thư; chấn thương tay nghiêm trọng; bệnh đa xơ cứng, bại não và các bệnh mãn tính khác.

Như vậy, các đối tượng được đề cập trong danh mục đối tượng cần được thụ hưởng dịch vụ TLHĐ của Hiệp hội TLHĐ Hoa Kỳ đều thuộc nhóm người có nhu cầu đặc biệt. Trên cơ sở nhóm đối tượng được trực tiếp thụ hưởng dịch vụ TLHĐ của Hoa Kỳ, chúng tôi cho rằng, đối tượng được thụ hưởng dịch vụ này ở nước ta bao gồm người khuyết tật thuộc các dạng tật đã được quy định trong **Luật Người khuyết tật** và Nghị định quy định chi tiết và hướng dẫn thi hành một số điều của Luật [4]. Đối tượng đề cập cần được can thiệp TLHĐ trong phạm vi bài viết này, chúng tôi tập trung vào trẻ có nhu cầu đặc biệt trong độ tuổi mầm non.

2.3. Công việc nhà trị liệu làm việc với trẻ.

Với chức năng TLHĐ cho trẻ có nhu cầu đặc biệt, nhà trị liệu tham gia dịch vụ can thiệp trẻ và đồng hành cùng giáo viên để hỗ trợ cho các hoạt động can thiệp, phục hồi chức năng và giáo dục nhằm phát triển các chức năng vận động của trẻ một cách toàn diện, đạt được hiệu quả cao nhất. Công việc của nhà TLHĐ tập trung chủ yếu vào các vấn đề sau: - Giúp trẻ thực hiện các KN vận động tinh để trẻ có thể nắm và thả đồ chơi và phát triển KN viết tay tốt; - Rèn KN phối hợp tay và mắt để cải thiện việc chơi và học của trẻ (để bắn trúng mục tiêu, chộp được một quả bóng, sao chép từ một bảng đen...); - Giúp TKT trí tuệ nặng có KN thực hiện các nhiệm vụ cơ bản (như tắm rửa, mặc quần áo, đánh răng, tự ăn uống); - Giúp trẻ rối loạn hành vi duy trì hành vi tích cực trong tất cả các môi trường; - Dạy cho TKT thể chất các KN phối hợp cần thiết để tự ăn, tự tắm, sử dụng máy tính, hoặc tăng tốc độ viết tay; - Đánh giá các nhu cầu của trẻ để cung cấp các thiết bị chuyên dụng, chẳng hạn như xe lăn, nẹp, thiết bị tắm, thiết bị thay đồ, hoặc trợ giúp giao tiếp; - Làm việc với những trẻ có rối loạn cảm giác, có vấn đề về tập trung chú ý và rèn luyện để trẻ nâng cao KN tập trung và cũng như các KN xã hội.

Những công việc này được nhà trị liệu tiến hành thực hiện ở các môi trường gắn liền với các hoạt động quen thuộc của trẻ như tại gia đình, cộng đồng và trường học. Trong đó, với vai trò của một chuyên gia, các hoạt động can thiệp trị liệu cho trẻ được tiến hành để đảm bảo phục vụ tốt nhất chương trình can thiệp sớm và GDHN cho trẻ trong trường mầm non.

2.4. Cách tích hợp các mục tiêu can thiệp thông qua TLHĐ. Để thực hiện công việc trị liệu cho trẻ, các nhà trị liệu cần phối hợp với các thành viên khác như giáo viên mầm non, giáo viên giáo dục đặc biệt, cha mẹ, nhà tâm lí... để lên kế hoạch can thiệp cho trẻ.

Các công việc cần thực hiện cho trẻ bao gồm: - Thu thập thông tin về trẻ; - Lựa chọn mục tiêu; - Xây dựng kế hoạch tích hợp các mục tiêu; - Xây dựng kế hoạch hướng dẫn can thiệp; - Giám sát và đánh giá tiến trình phát triển; - Điều chỉnh kế hoạch.

Để đạt được mục tiêu của mình, nhà trị liệu không thiết kế các hoạt động can thiệp riêng rẽ mà cần lồng ghép vào các hoạt động chung của trẻ trong trường mầm non. Thông qua từng hoạt động trong chuỗi hoạt động sinh hoạt hàng ngày của trẻ trong lớp học, nhà can thiệp có thể thực hiện các hình thức can thiệp trị liệu cá nhân hoặc theo nhóm trẻ để đảm bảo trẻ

được thực hiện các công việc gắn liền với hoạt động hàng ngày và trong môi trường hoạt động gần gũi, tự nhiên nhất đối với trẻ.

3. Một số mẫu tích hợp kế hoạch trị liệu can thiệp cá nhân

Dưới đây, chúng tôi đề xuất “Mẫu kế hoạch tích hợp can thiệp trị liệu cá nhân” trẻ có nhu cầu đặc biệt thông qua hoạt động sinh hoạt hàng ngày ở lớp mầm non và “Mẫu kế hoạch tích hợp can thiệp trị liệu theo nhóm” cho trẻ có nhu cầu đặc biệt thông qua hoạt động sinh hoạt hàng ngày ở lớp.

Mẫu 1: Mẫu kế hoạch tích hợp can thiệp trị liệu cá nhân. Mục đích là giúp nhà can thiệp có thể tích hợp các mục tiêu can thiệp cá nhân của từng trẻ vào kế hoạch hoạt động chung ở trường học mầm non. Như vậy, thông qua các hoạt động hàng ngày, trẻ được can thiệp, được rèn luyện các KN thiết yếu một cách tự nhiên, không áp đặt, đồng thời tận dụng được các nguồn lực hiện có và tạo

mọi cơ hội cho trẻ đạt được các KN chức năng ở mọi lúc, mọi nơi khi có thể:

TLHĐ cho trẻ có nhu cầu đặc biệt trong trường mầm non là một dịch vụ cần thiết góp phần hỗ trợ GDHN cho trẻ có nhu cầu đặc biệt đạt chất lượng tốt. Thực hiện TLHĐ cho trẻ không có nghĩa là xây dựng một chương trình trị liệu riêng biệt mà được tiến hành trong các hoạt động diễn ra hàng ngày ở trường mầm non. Can thiệp TLHĐ sớm cho trẻ có nhu cầu đặc biệt ngay ở giai đoạn mầm non có tác động lâu dài đến khả năng độc lập, thích ứng và sự phát triển tối ưu của trẻ sau này. Được tham gia vào chương trình TLHĐ nhằm hỗ trợ cho GDHN TKT trong trường mầm non vừa là cơ hội lại vừa là quyền lợi của trẻ và gia đình trẻ. Vì vậy, các trường học cần tổ chức can thiệp như một dịch vụ hỗ trợ cho giáo dục trẻ có nhu cầu đặc biệt học HN trong trường mầm non. □

Họ và tên trẻ:						
Nhà can thiệp:						
Thời gian thực hiện can thiệp						
Mục tiêu can thiệp	Các hoạt động sinh hoạt hàng ngày ở lớp học					
	Giờ đến	Điểm danh	Ngoài trời	Ăn trưa	Tạo hình	Chơi tự do
1. Chào các bạn	x					
2. Đi vệ sinh	x			x		
3. Theo hướng dẫn của người lớn		x	x	x	x	x
4. Chơi hợp tác			x			x
5. Thể hiện thích/không thích		x		x		
6. Sử dụng thìa để tự ăn				x		

Mẫu 2: Mẫu kế hoạch tích hợp can thiệp trị liệu theo nhóm trẻ

Họ và tên các trẻ:						
Nhà can thiệp:						
Thời gian thực hiện can thiệp						
Mục tiêu can thiệp	Các hoạt động sinh hoạt hàng ngày ở lớp học					
	Giờ đến	Điểm danh	Ngoài trời	Ăn trưa	Tạo hình	Chơi tự do
Tên trẻ: A						
1. Chào các bạn	x					
2. Đi vệ sinh	x			x		
3. Theo hướng dẫn của người lớn		x	x	x	x	x
4. Chơi hợp tác			x			x
5. Thể hiện thích/không thích		x		x		
6. Sử dụng thìa để tự ăn				x		
Tên trẻ: B						
1. Thao tác các đồ vật bằng tay	x				x	x
2. Nói một từ hay hai từ	x	x	x	x	x	x
3. Sử dụng một vật để giới thiệu với người khác		x	x			x
4. Đi bộ với bạn	x		x			
5. Phân loại đồ vật		x		x		x

Tài liệu tham khảo

- [1] UNICEF (2015). *Sự sẵn sàng cho giáo dục trẻ tự kỉ nghiên cứu tại 8 tỉnh ở Việt Nam*. NXB Hồng Đức.
- [2] American Occupational Therapy Association (2002). *Occupational therapy practice framework: Domain and process*. *American Journal of Occupational Therapy*, 56, pp. 609-639.
- [4] Quốc hội (2010). *Luật Người khuyết tật*. Số 51/2010/QH12 ngày 17/6/2010.
- [5] Chính phủ (2012). *Nghị định số 28/2012/NĐ-CP ngày 10/4/2012 của Chính phủ về quy định chi tiết và hướng dẫn thi hành một số điều của Luật Người khuyết tật*.
- [6] Alexander, H. - Bugge, C. - & Hagen, S. (2001). *What is the association between the different components of rehabilitation and health outcomes?* *Clinical Rehabilitation*, 15, pp. 207-215. American Occupational Therapy Association.
- [7] Ballinger, C. - Ashburn, A. - Low, J. - & Roderick, P. (1999). *Unpacking the black box of therapy - A pilot study to describe occupational and physiotherapy interventions for people with disabilities*. *Clinical Rehabilitation*, 13, pp. 301-309.
- [8] Bernhardt, J. - Dewey, H. - Thrift, A. - Donnan, G. (2004). *Inactive and alone: Physical activity within the first 14 days of sensory disorder unit care*, 35, pp. 1005-1009.
- [9] Kristie Pretti - Frontczak - Diane Bricker (2011). *Planned activities*. Paul H, British.